

بررسی اثرگذاری اجتماع‌پذیری بر شکل‌گیری پایداری و سرمایه اجتماعی در فضاهای باز دانشگاهی

(مطالعه موردی: دانشگاه بوعلی سینا)

سید عباس یزدانفر¹، محمدعلی خانمحمدی² و محمد درویش³

تاریخ دریافت: 98/09/14

تاریخ پذیرش: 98/12/22

چکیده: پایداری اجتماعی و سرمایه اجتماعی پدیده‌ای است که در روابط میان انسان‌ها شکل می‌گیرد. بستر این روابط اجتماعی محیط کالبدی است. حضور فرد در مکان و معانی که یک مکان به خصوص در ذهن فرد دارد سبب به وجود آمدن دلبستگی به مکان می‌شود. تحقیق حاضر در پی پاسخ‌گویی به این پرسش است که اجتماع‌پذیری فضاهای باز دانشگاهی چگونه و از طریق چه سازوکاری بر میزان شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در بین استفاده‌کنندگان از این فضاها مؤثر خواهد بود؟ در این زمینه نقش متغیر دلبستگی به مکان، به عنوان یک متغیر جانبی (تعديلگر) که بر رابطه اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی اثر گذار خواهد بود و متأثر از میزان اجتماع‌پذیری فضاهاست، مورد بررسی قرار گرفته است. روش انجام این تحقیق کمی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه است. همچنین دانشجویان دانشگاه بوعلی سینا در شهر همدان به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند و برای تحلیل داده‌های گردآوری شده از طریق پرسشنامه از فن مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM)، استفاده شده است. نتایج تحلیل‌ها حاکی از اثرگذاری مستقیم و قوی متغیر اجتماع‌پذیری بر سرمایه اجتماعی است که خود به عنوان عاملی در جهت پایداری اجتماعی عمل می‌کند. همچنین اثبات شد که اجتماع‌پذیری بر دلبستگی به مکان نیز اثر مستقیم و قوی دارد. نهایتاً نتایج بررسی آخرین رابطه نشان داد که دلبستگی به مکان به طور مستقیم و قوی بر سرمایه اجتماعی اثر می‌گذارد.

واژگان کلیدی: اجتماع‌پذیری، سرمایه اجتماعی، دلبستگی به مکان، فضاهای باز دانشگاهی.

¹ دانشیار، معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران. (نویسنده مسئول) yazdanfar@iust.ac.ir

² دانشیار، معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

³ دانشجوی دکتری، معماری، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران.

1- مقدمه

امروزه با افزایش فردگرایی، توجه به محیط کالبدی به عنوان محمل انسان های همجوار، در جهت نزدیک تر کردن آنان به یکدیگر و جبران بخشی از تعاملات اجتماعی از دست رفته جاری در بناها و بافت های معماری و شهری، اهمیت بیشتری یافته است. این در حالی است که در رابطه با تأثیر محیط در برقراری رفتارهای اجتماعی مثبت و سازنده، جایگاه طرح کالبدی خاص معماری اثبات شده است (Doxtater, 2017). در نظریات هنجاری طراحی محیط اظهارنظرهای زیادی راجع به چگونگی تأثیر طراحی بر تعامل اجتماعی مردم شده است. این موضوع از مدت ها قبل مورد نظر طراحان محیط بوده است (Lang, 1987). حیات جمعی فرصتی جهت رها شدن از تنش های روزمره، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمایی افراد و گروه های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابراز آن ها در فضا است. حیات جمعی در فضاهای باز عمومی در گرو ترویج تعاملات اجتماعی، جذب افراد و گروه های مختلف (Pakzad, 2014)، امنیت اجتماعی و در نتیجه ترغیب به افزایش تحمل گروه های مختلف در فضا، جامعه پذیری بیشتر (MadaniPour, 2003) و ایجاد فضایی فعال و سرزنده است. به طور کلی درباره خلق یک فضای عمومی موفق که بتواند پذیرای افراد و گروه های مختلف باشد، دیدگاه های مختلفی وجود دارد. از جمله می توان به دیدگاه های جین جیکوبز، یان گهل، آلن جاکوبس، کوپر مارکوس و دونالد اپیلیارد اشاره کرد. البته در مجموع دیدگاه های فوق در یک نظر اجمالی عواملی چون اختلاط کاربری، سرزندگی، زیبایی بصری و نگهداری و مراقبت از فضا را به طور خاص و عوامل دیگری چون راحتی کالبدی، امکان نشستن و توقف کردن، دسترسی مناسب و امنیت، تناسب و خوانایی، تنوع و همگانی بودن فضا را از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر حضورپذیری و تعاملات اجتماعی دانسته اند.

اجتماع پذیری¹ مربوط به فضا و کالدهای معماری است و فضاهای اجتماع پذیر و اجتماع گریز را در بر می گیرد. به عبارتی قابلیت های محیط که باعث می شود افراد در کنار هم جمع شوند و کنش های اجتماعی ارتقا یابد. از

سویی سرمایه اجتماعی² مجموعه منابع بالفعل و بالقوه ای است که با عضویت در شبکه پایداری از روابط، در دسترس فرد قرار می گیرد و خدمات متقابل را میسر می سازد (Lin, 2017). روابط بین اجتماع پذیری و شکل گیری پدیده سرمایه اجتماعی، می تواند تحت تأثیر مدت زمان حضور افراد در یک محیط نیز قرار بگیرد. روان شناسان محیطی اعتقاد دارند روابطی که بین انسان و محیط در طول زمان شکل می گیرد به ایجاد احساس و ذهنیتی در افراد منجر می شود که به این پدیده دل بستگی به مکان³ می گویند (Wells et al., 2016). سوآلی که تحقیق حاضر در پی پاسخ گویی است، این است که اجتماع پذیری فضاهای عمومی چگونه و از طریق چه سازوکاری بر میزان شکل گیری سرمایه اجتماعی در بین استفاده کنندگان از این فضاها اثر گذار خواهد بود؟ در این زمینه به نقش متغیر دل بستگی به مکان که متأثر از میزان اجتماع پذیری فضاهاست و انتظار می رود بر میزان شکل گیری پدیده سرمایه اجتماعی اثر گذار باشد نیز، به عنوان یک متغیر جانبی (تعديلگر) که بر رابطه اجتماع پذیری و سرمایه اجتماعی اثر گذار خواهد بود، پرداخته خواهد شد. نمونه مورد مطالعه فضاهای باز دانشگاه بوعلی سینا همدان و جامعه آماری استادان و دانشجویان این دانشگاه انتخاب شده است. دلیل انتخاب این دانشگاه مواردی است که باعث شده است فضاهای باز این دانشگاه، نمونه مناسبی از کلیت دانشگاه های کشور باشد. نحوه شکل گیری، توسعه، عدم اجرای طرح جامع و تغییرات پی در پی آن، تا اولویت های مختلف طراحی از سوی طراحان بسته به اهداف هر دوره مدیریت در طول زمان توسعه و موارد دیگر از این گونه موارد است (Bu-Ali Sina University Construction Management Engineering Office, 2018).

1-2- مبانی نظری

1-2-1- اجتماع پذیری فضاهای عمومی

پژوهش های طراحی محیط، طیف گسترده ای از موضوعات را شامل می شود. به طور کلی توافق جهانی برای تعریف تحقیقات طراحی محیط (Environmental Design Research) یا EDR بسیار دشوار است. بر اساس

تعاملات اجتماعی در فضاهای عمومی و اجتماع پذیری آن همواره در بررسی های محققین حوزه معماری و طراحی شهری جزو شاخص های تأثیرگذار در موفقیت فضاهای اجتماعی عنوان شده است. نحوه استفاده از قلمرو فضای عمومی به کیفیت فضا مربوط می شود که باید فضایی حمایت کننده و هدایتگر باشد (Carmona et al., 2003). از منظر پژوهشگران بعد اجتماع پذیری فضا ارتباط مستقیم با کیفیت فضای عمومی دارد. تحقیقات بسیاری در مورد ابعاد مختلف فضاهای جمعی انجام شده است.

در پژوهش پیاباس با عنوان "تأثیرات محیطی و روان شناختی فضاهای ارتباطی مشترک مسکونی و خوابگاهی بر دانشجویان" مشخص گردید تعاملات اجتماعی، برخوردها و ارتباطی که در فضاهای عمومی محیط های مسکونی دانشگاهی اتفاق می افتد، بر هر دو زمینه پی شرفت تحصیلی و توسعه اجتماعی مؤثر بوده است و تنوع فضاها در ایجاد شبکه های اجتماعی مختلف اهمیت دارد (Bose, 2008). نتایج پژوهش حسینی و همکاران با عنوان «تأثیر سرزندگی محیط های دانشگاهی بر میزان تعاملات اجتماعی»، حاکی از آن است که با تکیه بر عناصر طراحی نظیر تناسبات، گشودگی فضا، رنگ اجزای طراحی، مبلمان موجود در محیط و راه های خوانا و کارا می توان کیفیت و سطح روابط اجتماعی در این محیط ها را ارتقاء داد (Hossini et al., 2015). همچنین لی و ژانگ در تحقیق «مطالعه فضاهای اجتماعی شهری لنجو»، فقدان چهار عامل خوانایی، قابلیت ارزیابی (یا کیفیت کالبدی)، امنیت و دسترسی را به عنوان علل عدم اجتماع پذیری فضاهای شهری شناسایی کرده اند (Li and Zhang, 2015).

در ادامه به دیدگاه های مختلف پژوهشگران در مورد ابعاد گوناگون فضاهای جمعی موفق و اجتماع پذیر پرداخته می شود. برجسته ترین پژوهش ها، در مورد ابعاد مختلف طراحی فضاهای عمومی موفق و اجتماع پذیر، مربوط به تحقیقات جیکوبز، گهل، وایت، آلتمن، تیبالدز، کارمونا و همکاران و... می شود. در جدول شماره 1 شاخص های منتخب و ارزیابی شده پژوهش های آن ها و

دیدگاه مطرح انجمن تحقیقات طراحی محیط⁴ (EDRA)، «ابعاد اجتماعی مربوط به محیط» شامل بهبود درک روابط متقابل بین مردم، محیط مصنوع و محیط طبیعی آن ها و کمک برای پاسخ گویی به نیازهای انسانی است. برقراری رابطه اجتماعی در فضاهای عمومی، چه در سطح گپی دوستانه و چه در سطح ارتباطات عمومی یا جلسات گروهی، جریانی است که می تواند ارتباطات درون فرهنگی و درون اجتماعی را توسعه دهد (Baukwill, 2002). این تعاملات و رفتارها، در افراد هویت اجتماعی را تقویت کرده و احساس داشتن میراث مشترک را بهبود می بخشد. تمام این کیفیات منحصر به فرد می تواند در فضاهای باز عمومی رخ دهد (Lospg, 2007).

اجتماع پذیری فضاهای عمومی موجب ارتقاء روحیه همبستگی و رشد فردی برای همه شهروندان، بدون در نظر گرفتن جنسیت، نژاد، قومیت، سن یا سطح اجتماعی و اقتصادی است. فضای عمومی به عنوان فضایی در دسترس همه گروه ها، ارائه دهنده آزادی عمل برای افراد است. در این فضاها، افراد می توانند با محدودیت کمتری نسبت به دیگر فضاها وارد شده و باهم ارتباط داشته باشند. بسیاری از اتفاقات خودبخودی و نه از قبل برنامه ریزی شده در آن روی می دهد، افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می کنند، حرکت می کنند، می نشینند و یا به تماشای دیگران می پردازند (Efroymson et al., 2009).

زایدین و همکاران در سال 2015، در پژوهش خود تحت عنوان «دلبستگی به مکان و سرزندگی در خیابان های شهری»، به نقش ابعاد مختلف دلبستگی به مکان توجه نمودند. نتیجه پژوهش نشان داد زمانی که شاخص های تشکیل دهنده دلبستگی به مکان حین طراحی یک فضای شهری مورد توجه قرار گیرند روابط اجتماعی شکل گرفته در چنین فضاهایی به نحو مطلوبی افزایش خواهد یافت. این به نوبه خود باعث اجتماع پذیرتر شدن یک مکان شده و شاخص های دلبستگی به مکان می توانند، به عنوان عوامل اجتماع پذیری نیز محسوب شوند (Zaidin et al., 2015).

همچنین تحقیقات بعدی که این شاخص‌ها را ارزیابی کرده‌اند جمع‌بندی شده است.

1-2-2- سرمایه اجتماعی

هانی فان (Hanifan) نخستین نویسنده‌ای است که از اصطلاح سرمایه اجتماعی استفاده کرده است. این مربی آموزشی گمنام ویرجینیای غربی، در مقاله‌ای (1916)، نابسامانی‌های نظام آموزشی ایالات متحده آمریکا را بررسی می‌کند و اصطلاح سرمایه اجتماعی را برای تبیین دگرگونی‌هایی که در روابط اجتماعی دانش‌آموزان مشاهده کرده به کار می‌برد.

بحث اصلی هانی فان درباره آن دگرگونی‌هایی است که در گذر زمان در یک رابطه اجتماعی می‌تواند پدید آید و آن رابطه را به رابطه‌ای گرم و صمیمی یا رابطه‌ای سرد و غیر صمیمی تبدیل کند. ریشه این دگرگونی‌ها در چیزی بنام سرمایه اجتماعی نهفته است. نویسندگان پس از هانی فان نیز همگی (کم و بیش)، می‌پذیرند که دو مفهوم سرمایه اجتماعی و رابطه اجتماعی به یکدیگر گره خورده‌اند و از این رو بررسی سرمایه اجتماعی با بررسی رابطه اجتماعی آغاز می‌شود. مطالعه مسائل مربوط به سرمایه اجتماعی، بررسی جنبه‌های روان‌شناسانه روابط انسانی را نیز ایجاب می‌کند و از آنجا که روابط اجتماعی

جدول 1- شاخص‌های منتخب سنجش و ارزیابی اجتماع‌پذیری بر مبنای ادبیات نظری و پژوهش‌های انجام شده

Tab. 1- Selected Indicators of Societal Assessment and Evaluation Based on Theoretical Literature and Researches

نام شاخص	پژوهش‌هایی که از شاخص‌های اجتماع‌پذیری استفاده کرده‌اند
دسترسی	Jacobs, 1965; Carmona et al. 1998; Gehl, 2000; Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015; Li and Zhang 2015; دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392، شجاعی و پرتوی 1394
خوانایی مسیر	Jacobs, 1965; Carmona et al. 1998; Gehl, 2000; Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015; Li and Zhang 2015; دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392، شجاعی و پرتوی 1394
انعطاف‌پذیری	Carmona et al. 1998; Gehl, 2000; Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; ; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015
قابلیت برقراری روابط اجتماعی	Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015; Li and Zhang 2015; دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392، شجاعی و پرتوی 1394
تناسبات	Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; ; Lowton et al. 2017;
امنیت	Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015 بهزادفر و طهماسبی 1392
گشودگی	Lowton et al. 2017 دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392، شجاعی و پرتوی 1394
چیدمان اجزای فضا	Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015 دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392
مقیاس	Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015; Li and Zhang 2015; دانشگر مقدم و همکاران 1390
اختلاط کاربری	Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; ; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015; Li and Zhang 2015;
راحتی	Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002;
فرم	Jacobs, 1965; Carmona et al. 1998; Gehl, 2000; Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001
تراکم	Bekker et al. 2010-2012; Hossini et al. 2015; Zaidin et al. 2015
خوانایی فضا	Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001; Whyte, 1988; Altman, 2002; Lowton et al. 2017; دانشگر مقدم و همکاران 1390، بهزادفر و طهماسبی 1392
اولویت پیاده	Altman, 2002; ; Lowton et al. 2017; Bekker et al. 2010-2012
فضای همگانی	Jacobs, 1965; Carmona et al. 1998; Gehl, 2000; Bentley et al. 2004; Tibbalds, 2001

سرمایه اجتماعی در حواشی شهرها»، رابطه بین اصول طراحی شهری و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی را در شهر آمستردام هلند را، مورد بررسی قرار دادند و تأثیر این اصول را بر ابعاد شناختی و ساختاری مفهوم سرمایه اجتماعی سنجیدند. نتایج این پژوهش نشان داد که بهبود مستمر در کالبد فضا، نوسازی کالبدی، زیست‌محیطی و فرهنگی موجبات ارتقاء سطح سرمایه اجتماعی را فراهم می‌آورد و جنبه‌های مختلف آن را ارتقاء می‌دهد (Vilar and Cartes, 2016).

در جدول شماره 2 شاخص‌های سنجش سرمایه اجتماعی که مورد نظر نظریه پردازان اصلی سرمایه اجتماعی و مورد ارزیابی برخی از پژوهش‌های دیگر بوده است، آورده شده است.

1-2-3- دلبستگی به مکان⁶

واژه دلبستگی به مکان به تأثیر عاطفی یک مکان اشاره دارد که افراد از نظر حسی و فرهنگی جذب آن می‌شوند. تأثیر حسی، عاطفی و درونی مکان بر انسان؛ مرکز تفکر دلبستگی به مکان است، چرا که انسان‌ها می‌توانند به یک شیء، خانه، ساختمان، محله یا یک محیط طبیعی جذب شوند. مرور ادبیات موضوع بیانگر گستردگی واژه‌ها و رویکردهای مختلف تبیینی این احساس و معنای خاص محیطی است که علاوه بر آنکه نشانگر دامنه وسیع اطلاعاتی است، نوعی سردرگمی واژه‌ها و پیچیدگی ذهنی را نیز به همراه دارد که در تحقیقات بسیاری از محققان به آن اشاره شده است (Williams and Roggenbuck, 1989). علوم طراحی، طراحی شهری و روان‌شناسی محیط، عواملی چون طول مدت سکونت، ویژگی‌های کالبدی مکان، ویژگی‌های جمعیت شناختی چون سن، وضعیت اجتماعی، تحصیلات، تحرک‌پذیری، اندازه جامعه، قدرت روابط همسایگی و ویژگی‌های محیط انسان‌ساخت و طبیعی محله را در "دلبستگی به مکان" مؤثر می‌دانند (Ujang, 2012). اسکنل و گیفورد⁷، دلبستگی به مکان را متشکل از چارچوب سازمان یافته سه بعدی شخص - فرایند - مکان می‌دانند که بعد شخصی دلبستگی به مکان به معانی و مفاهیم تعیین شده فردی یا جمعی اشاره دارد.

در بسترهای کالبدی شکل می‌گیرند، مطالعه اجتماع-پذیری در فضاها نیز لازم خواهد بود. سرمایه اجتماعی در ارتباط با روابط گروهی انسان‌ها و در مکان فیزیکی زندگی آن‌هاست. به دیگر سخن، سرمایه اجتماعی بر خلاف اشکال دیگر سرمایه، از سرمایه فیزیکی و انسانی (Coleman) گرفته تا سرمایه اقتصادی و فرهنگی (Bourdieu)، بی حضور دیگران نه پدید می‌آید و نه ممکن است (Jacobs, 1961).

در حال حاضر مفهوم سرمایه اجتماعی به طور روزافزونی در حال شناخته شدن به عنوان یک مفهوم توسعه اقتصادی و اجتماعی است. این مفهوم توسط بانک جهانی⁵ به عنوان مفهومی که برتابنده توسعه پایدار در پهنه یک کشور است شناخته شده است (Moobela et al., 2009). شواهد تجربی نشان می‌دهند که سرمایه اجتماعی یکی از پایه‌های ایجاد و حفظ توسعه پایدار است. همان‌طور که در ذات مفهوم پایداری ویژگی ماندگاری برای نسل‌های آتی وجود دارد در رابطه با سرمایه اجتماعی نیز ماندگاری ذاتی صمیمیت و حسن نیت روابط اجتماعی به صورت ماندگار وجود دارد.

بررسی پژوهش‌های انجام شده در زمینه تعریف و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که این مفهوم به خوبی جای خود را در ادبیات نظری و دانشگاهی باز کرده است. در محافل دانشگاهی از این مفهوم بیشتر به عنوان متغیری که کیفیت روابط اجتماعی را مشخص می‌کند استفاده کرده‌اند. در اکثر تحقیقات انجام شده شاخص‌هایی نظیر حسن نیت، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، امنیت و ... به عنوان شاخص‌های تعریف کننده و اندازه‌گیری کننده سرمایه اجتماعی معرفی شده‌اند. در پژوهش پارک و باومن با عنوان «اعتقاد، ابزاری برای خلق سرمایه اجتماعی» مشخص شد که محیط‌های دانشگاهی با ویژگی‌های منحصر به فرد خود قابلیت تسهیل شکل‌گیری ویژگی‌هایی نظیر حسن نیت، مشارکت‌پذیری و اعتماد بین دانشجویان پیرو مذاهب و اعتقادات مختلف را دارند و می‌توانند بر شکل‌گیری مفهوم سرمایه اجتماعی اثر گذار باشند (Park and Bowman, 2015). ویلاری و کارتس، در مقاله خود تحت عنوان «طراحی شهری و

جدول 2- شاخص‌های منتخب سنجش سرمایه اجتماعی بر مبنای دیدگاه نظریه پردازان و پژوهش‌های انجام شده مرتبط
Tab. 2- Selected Indicators of Measurement and Evaluation of Social Capital Based on the Viewpoints of Theorists and Related Studies

نام شاخص	پژوهش‌هایی که از شاخص‌های سرمایه اجتماعی استفاده کرده اند
صداقت	Burdiue, 1985; Coleman, 1988; Putnam, 2003; Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; فقیهی و فیضی 1384
اعتماد اجتماعی	Burdiue, 1985; Coleman, 1988; Putnam, 2003; Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; Anderson, J, et al. 2017; Mazumdar S, et al. 2017; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; مرادیان سرخکلایی و همکاران 1393; محسنی تبریزی و آقا محسنی 1389; فقیهی و فیضی 1384; رهنما و محمد زاده 1393
مشارکت	Burdiue, 1985; Coleman, 1988; Putnam, 2003; Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; Vilar, K. and Cartes, I. 2016 فقیهی و فیضی 1384; رهنما و محمد زاده 1393; پورموسوی و همکاران 1392
حسن نیت	Burdiue, 1985; Coleman, 1988; Putnam, 2003; Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; فقیهی و فیضی 1384
شبکه‌های اجتماعی	Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; پورموسوی و همکاران 1392; محسنی تبریزی و آقا محسنی 1389
انسجام اجتماعی	Fukuyama, 2000; Terner, 2005; Svendsen, G. L. H. 2010; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; Anderson, J, et al. 2017; Mazumdar S, et al. 2017; Vilar, K. and Cartes, I. 2016; مرادیان سرخکلایی و همکاران 1393; محسنی تبریزی و آقا محسنی 1389; فقیهی و فیضی 1384

محیط دانشگاه توجه شود. جدایی از زندگی شهری است که به ایجاد حس اجتماعی قوی کمک می‌کند.

جدول 3- تعاریف مربوط به دلبستگی به مکان طبق دیدگاه نظریه پردازان

Tab. 3- definitions of place attachment according to theorists

تعاریف دلبستگی به مکان	نظریه پردازان
ارتباطی نمادین با مکان، دادن معانی عاطفی و حسی مشترک فرهنگی به مکان خاص، موضوع یا ذهنیتی یا تنوع زمانی	لو و آلتمن ⁸ 1992
بعدی از کلیت حس مکان، وابستگی عاطفی مثبت بین فرد و مکان	استدمن ⁹ 2003
ارتباطات حسی فرد با مکان بر پایه "خود" و فعل و انفعالات درودنی فرد، بستگی به میزان تعلق اجتماعی فرد	کیل و همکاران ¹⁰ 2004
وابستگی عاطفی مثبت بین فرد و مکان، متاثر از گروه های اجتماعی، مطلوبیت کالبدی، شخصیت فرد و موقعیت دریافت شده از محل زندگی	شومیکر و تیلور ¹¹ 1983
وابستگی عاطفی با مکان خاص، تبدیل فرد به عنوان بخشی از هویت مکان، نتیجه آن احساس و علاقه نسبت به مکان	بونیتو و همکاران ¹² 1999
خصیصه انسانی عمیق، مفهوم خانه بخشیدن به مکان	جیکوبز ¹³ 1995

بعد فرایند، عناصر عاطفی (حسی)، شناختی و رفتاری دلبستگی را شامل می‌شود و بعد مکان، بر ویژگی‌های مکان شامل سطوح فضایی، خصوصیات ویژه و برجستگی عناصر فیزیکی یا اجتماعی تأکید دارد (Tonge et al., 2015). جدول شماره 3، تعاریف دلبستگی به مکان از نقطه نظر نظریه پردازان، را نشان می‌دهد.

1-2-4- رابطه بین اجتماع پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی در فضاهای باز دانشگاهی

دانشگاه به عنوان یک مجموعه مستقل که در آن اجتماعی از افراد شامل استادان، دانشجویان و کارکنان حضور دارند، محیطی اجتماعی است که هویت خاص خود را دارد. محوطه‌ها و فضاهای باز دانشگاهی که عموماً برای تمام کاربران چه به صورت فردی و چه گروهی قابلیت دسترسی آزادانه را دارند، فضاهایی با کارکردهای بیشتر اجتماعی، نسبت به فضاهای دیگر دانشگاه با کارکرد آموزشی است. از نظر ادواردز (2000) دانشگاه‌ها مکان‌ها یا شهرهایی کوچک با هویت خاص خود هستند که لازم است حس اجتماعی قوی در بین کاربران ایجاد شده و درعین حال به مسائل فرهنگی و هویت فرهنگی

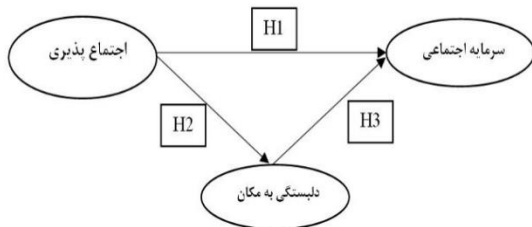
دلبستگی به مکان و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در محیط‌های باز دانشگاهی است، در این قسمت مدل نظری پژوهش بر مبنای مفروضات این تحقیق تبیین خواهد شد. در قسمت قبل نحوه ارتباط احتمالی متغیرهای ذهنی اجتماع‌پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی بیان شد. در اینجا این روابط احتمالی در قالب فرضیات سه‌گانه تحقیق بیان می‌شود:

1- به نظر می‌رسد اجتماع‌پذیری به طور مستقیم و قوی بر سرمایه اجتماعی در فضاهای باز دانشگاه بوعلی سینا اثر گذار باشد (H1).

2- به نظر می‌رسد اجتماع‌پذیری بر دلبستگی به مکان به طور مستقیم و قوی در فضاهای باز دانشگاه بوعلی سینا اثر گذار باشد (H2).

3- به نظر می‌رسد دلبستگی به مکان به طور مستقیم و قوی بر سرمایه اجتماعی در فضاهای باز دانشگاه بوعلی سینا اثر گذار باشد (H3).

شکل (1)، نحوه ارتباطات پیشنهادی و فرضیه‌های این پژوهش را نشان می‌دهد.

شکل 1- مدل مفهومی پژوهش

Fig. 1- Conceptual model of the research

2- روش تحقیق

روش تحقیق، کمی است که با استفاده از شاخص‌های برگرفته از مبانی نظری در محورهای شاخص‌یابی در زمینه اجتماع‌پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی، جامعه آماری مورد تحقیق را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. نظام گردآوری اطلاعات در حوزه اجتماع از طریق پرسش‌نامه است که تحلیل آماری این پرسشنامه‌ها مدل مفهومی پژوهش را در بین دانشجویان دانشگاه بوعلی سینا همدان به عنوان جامعه آماری، مورد بررسی قرار می‌دهد.

چگونگی استقرار محوطه دانشگاه و طرح فضاهای باز دانشگاهی بر نگرش‌ها نسب به رفتار اجتماعی، تعاملات علمی و موقعیت‌های منسوب به استادان و دانشجویان تأثیرگذار است (Edwards, 2001).

بررسی رابطه بین اجتماع‌پذیری در فضاهای باز دانشگاهی و شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در این فضاها هدف این تحقیق است. همان‌طور که در بخش‌های قبلی اشاره شد اجتماع‌پذیری فرآیندی است که فرد در طول آن مهارت‌ها، هنجارها، اصول، آداب و روش‌های عضویت از یک جامعه بودن را برای ایفای نقش به خصوص خود یاد می‌گیرد و باعث می‌شود که فرد اجتماعی شود. حضور فرد در مکان و معانی که یک مکان به خصوص در ذهن فرد دارد، در کنار هویت که با بودن در مکان کسب می‌کند و درجه‌ای از رفع نیازهایش که تحت عنوان وابستگی مکانی¹⁴ شناخته می‌شود، باعث به وجود آمدن دلبستگی به مکان می‌شود. دلبستگی به مکان همانند اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی از جنس مفاهیم ذهنی و غیر ملموس است. هر اندازه وابستگی یک فرد به یک مکان به خصوص و جامعه بیشتر باشد، احتمال بیشتری وجود دارد تا آن فرد با کنشگران آن جامعه به خصوص روابط صمیمانه‌تری برقرار نماید. در واقع طبق نظر بسیاری از پژوهشگران، دلبستگی به مکان مستقیماً بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی اثر می‌گذارد.

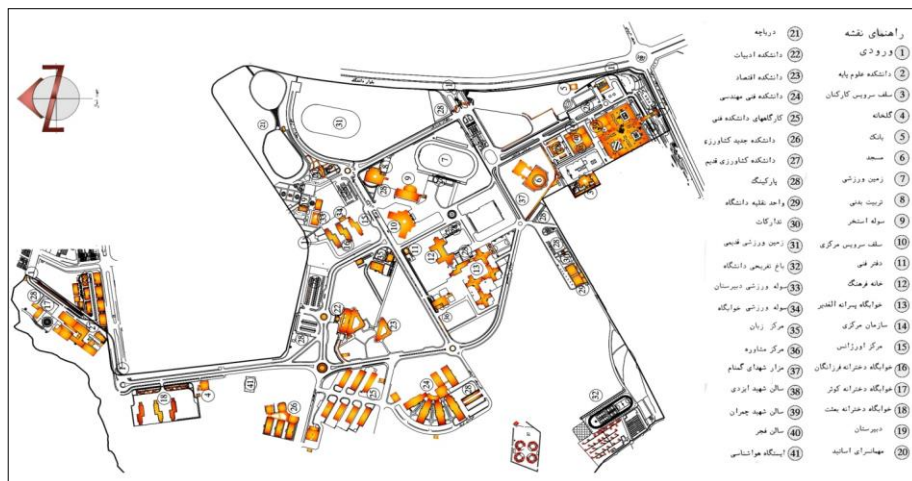
روابط بین اجتماع‌پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی آنگونه که در این قسمت توضیح داده شد در یک فضای دانشگاهی به عنوان یک جامعه کوچک که اعضای آن مدت کمتری است که در کنار هم حضور دارند نیز می‌تواند برقرار باشد. البته باید توجه داشت که ویژگی‌های به خصوص و نزدیک کنشگران در چنین جامعه‌ای بسیار زودتر باعث نزدیک‌تر شدن اعضا به یکدیگر می‌شود در حالی که در یک محیط شهری که کنشگران آن تفاوت‌های اجتماعی گسترده‌تری با یکدیگر دارند این مهم به سادگی محقق نمی‌شود.

1-2-5- تبیین مدل نظری پژوهش

مطابق آنچه که در بخش‌های قبلی اشاره شد و بنابر هدف اصلی این پژوهش که سنجش رابطه بین اجتماع‌پذیری،

جامعه آماری مورد مطالعه از بین استادان و دانشجویان سایت اصلی و دانشکده هنر و معماری دانشگاه بوعلی سینا شهر همدان انتخاب شده‌اند. فضاهای آموزشی، کمک آموزشی، رفاهی - فرهنگی، خوابگاهی و ورزشی دانشگاه حدود 250 هزار متر مربع بوده که در سایت اصلی و در مساحتی قریب 122 هکتار که در حال حاضر در تملک دانشگاه است، بنا شده. دانشگاه بوعلی سینا در حال حاضر دارای 417 عضو هیأت علمی، حدود 750 کارمند، حدود 13000 دانشجو، 310 رشته تحصیلی فعال در مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و حدود 34000 دانش‌آموخته است (Bu-Ali Sina University Construction Management Engineering Office, 2018). برای پر کردن پرسشنامه‌ها، متخصصان و استادان حوزه معماری و طراحی شهری در دانشکده هنر و معماری دانشگاه بوعلی سینا، برای تعیین اولویت شاخص‌ها و مؤلفه‌های اجتماع‌پذیری مورد پرسش قرار گرفتند. همچنین برای بررسی رابطه ساختاری بین دو متغیر ذهنی اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی، کاربران فضا در سایت اصلی و دانشکده هنر و معماری بوعلی سینا پرسشنامه‌ها را پر کردند. فرآیند تهیه پرسشنامه‌ها مطابق با اصول طراحی پرسشنامه مدل‌سازی‌های معادلات ساختاری است که به ازای هر متغیر قابل مشاهده یک سؤال در پرسشنامه طراحی می‌شود.

با توجه به هدف پژوهش حاضر که قصد دارد تا متغیرهای پنهان شکل گرفته در ذهن دانشجویان را با توجه به مدل تحقیق مورد واکاوی و بررسی قرار دهد و این بررسی را مبنای پیشنهاد در رابطه با نحوه بررسی روابط بین دانشجویان، قرار دهد، روش مدل‌سازی معادلات ساختاری به عنوان روش شناسی تحقیق انتخاب شد. مدل معادلات ساختاری یا Structural Equation Model یک ساختار علی خاص بین مجموعه‌ای از سازه‌های غیر قابل مشاهده است که از دو مؤلفه تشکیل شده است: یک مدل ساختاری که ساختار علی بین متغیرهای پنهان را مشخص می‌کند و یک مدل اندازه‌گیری که روابطی بین متغیرهای پنهان و متغیرهای مشاهده شده را تعریف می‌کند (Abarashi and Hasani, 2012). تعیین حداقل حجم نمونه لازم برای توزیع پرسشنامه و جمع‌آوری داده‌های مربوط به مدل‌یابی معادلات ساختاری بسیار مهم است. با وجود آنکه در مورد حجم نمونه لازم برای تحلیل عاملی و مدل‌های ساختاری توافق کلی وجود ندارد، اما به زعم بسیاری از پژوهشگران حداقل حجم نمونه لازم 200 است. کلاین معتقد است در تحلیل عاملی اکتشافی برای هر متغیر 10 یا 20 نمونه لازم است، اما حداقل حجم نمونه 200 قابل دفاع است (Kline, 2005).

شکل 2- نقشه وضع موجود دانشگاه بوعلی سینا همدان (دفتر فنی مدیریت طرح‌های عمرانی دانشگاه بوعلی سینا، 1397)

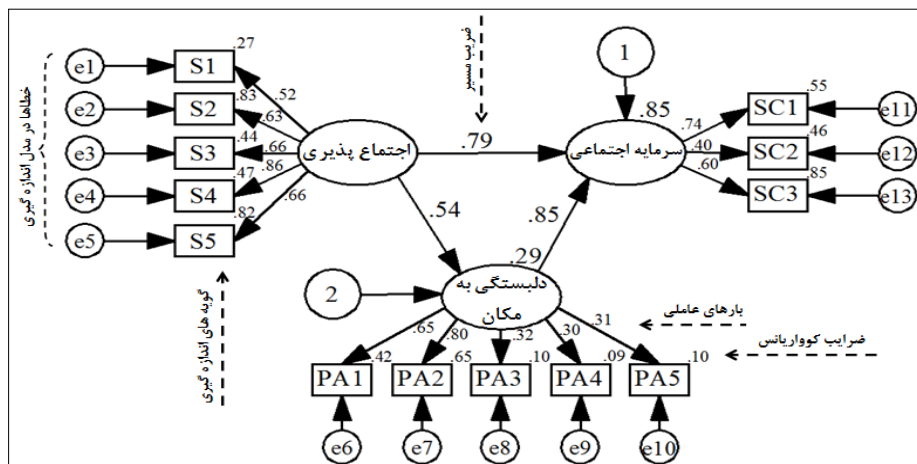
Fig. 2- Existing map of Bu-Ali Sina university in Hamedan, 2018
(Bu-Ali Sina University Construction Management Engineering Office, 2018)

3- نتایج و بحث

در رابطه با آمار توصیفی پژوهش انجام شده، از بین 232 نفری که برای انجام این مطالعه انتخاب شدند تعداد 200 پرسشنامه به طور کامل و صحیح پر شد که به معنی نرخ مشارکت 86 درصدی دانشجویان دانشگاه بوعلی سیناست. از تعداد کل شرکت کنندگان، 59 درصد مرد و 41 درصد خانم‌ها بوده‌اند. همچنین تعداد 62 درصد پاسخ دهندگان دارای تحصیلات لیسانس، 28 درصد دارای تحصیلات فوق لیسانس و 10 درصد پاسخ دهندگان پرسش‌شوندگان، 46 درصد پاسخ دهندگان بیشتر از 20 ساعت در هفته در دانشگاه حضور داشته‌اند. همچنین 34 درصد آنها بین 20 تا 10 ساعت و تنها 20 درصد از پاسخ دهندگان حضوری کمتر از 10 ساعت در هفته در دانشگاه داشته‌اند. 74 درصد از پاسخ دهندگان غیر بومی و الباقی ساکنین ثابت شهر همدان بوده‌اند. نتایج آمار توصیفی مربوط به پرسش‌های توزیع شده و متن پرسش‌ها در جدول (4)، آورده شده است.

پس از توزیع پرسشنامه‌ها و وارد کردن اطلاعات اولیه در نرم‌افزار SPSS مدل مفهومی در نرم‌افزار AMOS 22 ترسیم و خروجی نرم‌افزار SPSS به آن معرفی شد. شکل زیر مدل ترسیم شده و اعمال شده با ضرایب استاندارد در نرم‌افزار AMOS 22 را نشان می‌دهد. اعداد قرار گرفته روی پیکان‌های موجود در مدل مقدار بار عاملی در روابط رگرسیونی موجود در مدل را نشان می‌دهد.

پاسخ سوالات نیز در قالب طیف پنج‌گانه لیکرت (به‌طور مثال، خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) بوده است. دلیل استفاده از طیف پنج‌گانه به دلیل امتیازات بسیار مثبت این طیف نسبت به طیف‌های مشابه مانند طیف هفت‌گانه است و پاسخ به آن‌ها از نظر مخاطب دارای روایی بیشتری است. جامعه آماری مورد مطالعه 200 تن از دانشجویان دانشگاه بوعلی سینا شهر همدان در سال تحصیلی 97-98 است. برای این منظور تعداد 30 پرسشنامه اولیه 19 سوآلی در بین 30 دانشجو در دانشگاه بوعلی سینا، توزیع شد. میزان ضریب آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه‌ها به میزان 0.65 محاسبه شد لذا جهت بررسی رابطه بین اجتماع‌پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی، تعداد 6 پرسش که کمترین میزان ضریب آلفا را داشتند، حذف و نهایتاً 13 پرسش در قالب پرسشنامه نهایی که 5 پرسش برای اندازه‌گیری متغیر اجتماع‌پذیری، 5 پرسش برای اندازه‌گیری دلبستگی به مکان و 3 پرسش برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، بود توزیع شد. ضریب نهایی آلفای کرونباخ نیز 0.79 محاسبه شد که پایایی مناسب و مطلوبی را نشان داد و حاکی از مناسب بودن ابزار پژوهش و قابل اتکا بودن نتایج حاصل از آن است. نمرات در مقیاس لیکرت به ازای اعداد 1 تا 5 تعیین شده بود که در آن نمره 5 به معنای بالاترین امتیاز و به معنای "خیلی خوب" تعریف شده بود. نهایتاً جهت تحلیل نهایی مدل مفروض نرم‌افزار AMOS 22 مورد استفاده قرار گرفت.

شکل 3- مدل مفهومی تحقیق بعد از تحلیل در نرم‌افزار AMOS 22 با ضرایب استاندارد شده

Fig. 3- The conceptual model of research after analysis in AMOS 22 software with standardized coefficients

جدول 4- آمار توصیفی مربوط به متغیرها و گویه‌های تحقیق

Tab. 4- descriptive statistics of variables and research items

ضریب آلفای کرونباخ	انحراف استاندارد	میانگین	متغیرها و گویه‌های اندازه‌گیری آنها	
0.79	3.27	1.426	من در بدو ورود به این دانشگاه نحوه رفتار کردن به عنوان یک دانشجو را آموختم (S1).	اجتماع- پذیری ^a
	3.21	1.202	من اگر نکته‌ای غیر درسی را در این دانشگاه بلد نباشم می‌توانم به راحتی آن را فرا بگیرم (S2).	
	3.15	1.236	آموختن نکات اجتماعی در محیط این دانشگاه باعث پیشرفت من در زمینه درسی شده است (S3).	
	3.50	1.131	هر چقدر از زمان تحصیل من در این دانشگاه گذشته نحوه کنار آمدن با مسائل گوناگون برایم راحت‌تر شده است (S4).	
	3.40	1.158	اکثر افرادی که در این دانشگاه حضور دارند ارتباط خوب و کارآمدی با من دارند (S5).	
0.69	2.87	1.227	من احساس می‌کنم، فضای دانشگاهی که در آن تحصیل می‌کنم بخشی از وجود من است (PA1).	دلبستگی به مکان ^a
	2.76	1.030	تحصیل در فضای دانشگاهی که هم اکنون هستم احساس بهتری نسبت به اماکن آموزشی که قبلاً در آنها بودم، در من ایجاد می‌کند (PA2).	
	3.30	1.281	زمانی که در محیط دانشگاه هستم به راحتی با سایر دانشجویانی که در این دانشگاه تحصیل می‌کنند، ارتباط برقرار می‌نمایم (PA3).	
	2.62	1.390	من محیط دانشگاهی که هم اکنون در آن تحصیل می‌کنم را به فضاهای آموزشی دیگری که می‌شناسم ترجیح می‌دهم (PA4).	
	2.81	1.073	من و همکلاسی‌ها و دوستانم به راحتی با سایر افرادی که در این دانشگاه هستند ارتباط برقرار می‌کنیم و دوست می‌شویم (PA5).	
0.82	3.19	1.027	من احساس می‌کنم افرادی که در این دانشگاه هستند به اندازه کافی برای من احترام قائلند (SC1).	سرمایه اجتماعی ^a
	3.17	0.994	من می‌توانم به بیشتر کسانی که در این دانشگاه هستند، اعتماد کنم (SC2).	
	2.76	1.254	زمانی که به کمک احتیاج دارم، دوستانم در این دانشگاه به باری من می‌شایند (SC3).	

^a Measured on Likert scale, 1 = Completely disagree / 5 = Completely agree 200 = n

همان‌طور که در شکل (3) و جدول (5) مشخص شده است ضریب مسیر بین هر سه متغیر بالاتر از 0.3 است که نشان از رابطه معنی دار و قوی بین هر سه شاخص ذکر شده است. جدول (6) نیز شاخص‌های برازش مدل را در بازه قابل قبول و مدل حاضر برای هر متغیر پنهان نشان می‌دهد.

همچنین اعداد روی مستطیل‌ها نشان دهنده ضریب کوواریانس هر متغیر قابل مشاهده و عدد روی هر دایره نشان دهنده مقدار خطای اندازه‌گیری مرتبط با متغیرهای آشکار و پنهان است. جدول (5)، ضرایب مسیر مربوط به روابط بین هر دو متغیر با یکدیگر و میزان خطای اندازه‌گیری مدل را برای هر رابطه نشان می‌دهد.

جدول 6- شاخص‌های برازش مدل

Tab. 6- Model fitness indices in acceptable range and present model

شاخص‌های برازش	قابل قبول	محاسبه
Chi square (X^2)	کوچکتر بهتر است	89.123
Chi square /degree of freedom	کمتر از 2	1.04
Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)	کمتر از 0.05	0.04
Root mean residual (RMR)	کمتر از 0.07	0.06
CFI	بیش از 0.9	0.97

 جدول 5- ضرایب مسیر میزان خطای موجود در هر رابطه
 Tab. 5- Path Coefficients and the amount of error in each relationship

خطا	ضریب مسیر	متغیر	متغیر
0.23	0.79	اجتماع‌پذیری	سرمایه اجتماعی
0.12	0.73	اجتماع‌پذیری	دلبستگی به مکان
0.17	0.85	دلبستگی به مکان	سرمایه اجتماعی

نقشه محدوده مورد نظر ارائه شد. پس از انجام مطالعه میدانی و تحلیل داده‌های گردآوری شده مشخص شد که روند اجتماع‌پذیری به عنوان یک متغیر ذهنی پنهان که از طریق پنج گویه اصلی مورد سنجش قرار گرفت به میزان قابل توجهی ($r=0.73$) و به طور مستقیم بر دل‌بستگی به مکان اثرگذار است. همان‌طور که در قسمت‌های قبلی مشاهده شد جامعه مورد مطالعه این تحقیق از دانشجویانی تشکیل شده که عموماً در مقطع لیسانس مشغول تحصیل هستند (62 درصد) و غالباً از شهرهای دیگری غیر از همدان (74 درصد)، صرفاً برای تحصیل به این شهر مهاجرت تحصیلی کرده‌اند. بنابراین از زمانی که روند اجتماع‌پذیری در یک جامعه جدید آموزشی برای اکثریت این دانشجویان آغاز شده، احتمالاً روند ایجاد دل‌بستگی به مکان نیز آغاز شده است. هر اندازه که این دانشجویان تازه وارد به فضای آموزشی دانشگاه بوعلی سینا، بیشتر از یک فرد دبیرستانی به یک فرد دانشجو تغییر شخصیت داده‌اند بیشتر آموخته‌اند که نیازهای خود را در یک شهر جدید با مهارت‌هایی که مختص گروه سنی جدید آنهاست برآورده کنند (وابستگی به مکان). از سویی هویت مکانی تازه شکل گرفته در ذهن آنها نیز متأثر از یک هویت جدید دانشجویی در یک مکان جدید است. پس از نظر ذهنی ارتباط پنهانی که بین اجتماع‌پذیری و دل‌بستگی به مکان متناسب با ویژگی‌های جمعیت شناختی به خصوص جامعه مورد مطالعه این تحقیق وجود دارد، باعث شکل‌گیری رابطه‌ای مستقیم و قوی بین این دو متغیر پنهان ذهنی شده است.

در مورد رابطه قوی و مستقیمی که بین اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی وجود دارد نیز می‌توان این‌گونه بیان کرد که با توجه به ویژگی‌های جمعیت شناختی جامعه مورد مطالعه در این تحقیق، دانشجویانی که عموماً برای اولین بار حضور و درس خواندن در یک محیط دانشگاهی را تجربه می‌کنند و از سویی در حال زندگی در یک شهر جدید هستند بیشتر از هر کسی نیازمند روابط سازنده اجتماعی با کنشگران جامعه میزبان هستند تا هرچه بیشتر و بهتر به نیازهای مادی و غیر مادی خود پاسخ دهند. این بدان معنی است که دانشجویان مشارکت

همان‌طور که در جدول (6) نشان داده شد، مقدار کای مربع با درجه آزادی 67 برابر با 89.123 محاسبه شده است که از نظر آماری معنی دار است چرا که در سطح معنی داری کمتر از 0.01 قرار دارد. بنابراین با اطمینان می‌توان چنین فرض کرد که آزمون کای مربع برازش مناسب مدل مفروض را تأیید می‌نماید. علاوه بر این، مقدار کای مربع بر درجه آزادی 1.04 و کمتر از 2 است که تأیید کننده روایی مدل خواهد بود. شاخص ریشه خطای میانگین مربع (RMSEA) نیز در سطح معنی داری 90 درصد 0.04 محاسبه گردید و در بازه 0.039 و 0.087 قرار می‌گیرد. ریشه میانگین مربع نیز (RMR) کمتر از 0.07 محاسبه شد که نشان از خطای اندک مدل مفروض دارد.

در مدل نظری پژوهش متغیر دل‌بستگی به مکان به عنوان متغیر میانجی معرفی شد. همان‌طور که پیش‌تر گفته شد در نظر گرفتن متغیر دل‌بستگی به مکان در رابطه نظری بین اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی این است که پس از اینکه یک فرد در فرآیند اجتماع‌پذیری در یک مکان با الزامات حضور در یک جامعه آشنا شد و تا قسمتی مهارت‌های اجتماعی ویژه‌ای را کسب کرد، ممکن است تا اندازه‌ای از بودن در آن مکان هویت ویژه‌ای برای خود احساس کند یا شروع به پاسخ دادن به دسته‌ای از نیازهای خود کند. همچنین هویت یافتن از یک مکان و رابطه دوسویه بین انسان و مکان برای پاسخ‌گویی به نیازها اساسی موجب به وجود آمدن دل‌بستگی به مکان می‌شود. بنابراین طبیعی است که فرض کنیم فردی که در جریان روند اجتماعی شدن قرار دارد ممکن است تا اندازه‌ای به مکانی که در آن این روند اتفاق می‌افتد نیز دل‌بسته شود. این در حالی است که روند اجتماعی شدن از طریق روابط اجتماعی اتفاق می‌افتد. در واقع افراد برای دریافت مهارت‌های اجتماعی که برای ورود به یک جامعه مورد نیاز است نیاز دارند تا با اطرافیان ارتباط برقرار نمایند. این شرط اولیه شکل‌گیری سرمایه اجتماعی است.

در این تحقیق، نمونه مورد مطالعه فضاهای باز دانشگاهی در دانشگاه بوعلی سینا در شهر همدان انتخاب شد. پیشتر ویژگی‌های اصلی این‌گونه فضاهای آموزشی و

کننده در این تحقیق در جریان روند اجتماع‌پذیری در یک فضای آموزشی، با توجه به اینکه ساعات قابل توجهی از وقت خود را در طول یک هفته در این مکان سپری می‌کنند (46 درصد بیشتر از 20 ساعت در هفته)، روابط اجتماعی را با دیگر دانشجویان برقرار می‌کنند تا بتوانند زندگی را در یک محیط غیر کاری راحت‌تر سپری نمایند. میزان اثر گذاری بالای اجتماع‌پذیری بر سرمایه اجتماعی ($r=0.79$)، در مدل نظری این تحقیق مؤید این نکته است. با این حال نمی‌توان از تأثیری که دلبستگی به مکان مورد مطالعه بر شکل‌گیری این سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دارد، چشم‌پوشی کرد. این رابطه قویترین رابطه در مدل نظری پژوهش است که توسط نرم‌افزار تحلیل آماری AMOS V.22 مورد تحلیل قرار گرفت. این رابطه با ضریب ($r=0.85$)، بیشترین اثر گذاری را در بین سایر رابطه‌ها نشان می‌دهد. در توجیه وجود چنین رابطه بحرانی می‌توان به نقش تأمین نیازهای شرکت‌کنندگان غیر بومی در یک مکان جدید در حوزه تحصیلی و غیر تحصیلی توجه کرد. دلبستگی به یک مکان از طریق ابعاد تشکیل دهنده این سازه کلی، بر شکل‌گیری حسن نیت، حس مشارکت، صداقت و اعتماد اجتماعی در روابط اجتماعی که در آن مکان اتفاق می‌افتد اثر گذار است. این فرآیند به طور چشم‌گیری در نمونه به خصوص (دویست تن از دانشجویان پرسش شونده)، و در یک محیط آموزشی به خصوص (دانشگاه بوعلی سینا)، صادق است.

4- نتیجه‌گیری

هدف از انجام این تحقیق کشف روابط احتمالی بود که بین سه متغیر ذهنی و پنهان وجود داشت. این سه متغیر پنهان ذهنی با نام‌های اجتماع‌پذیری، دلبستگی به مکان و سرمایه اجتماعی، مطابق مدل نظری ترسیم شده در این تحقیق، انتظار می‌رفت تا رابطه درونی با یکدیگر داشته باشند. در این زمینه متغیر دلبستگی به مکان، نقشی تعدیل‌کننده در رابطه نظری بین اجتماع‌پذیری و سرمایه اجتماعی ایفا می‌کرد. برای انجام این تحقیق بعد از مروری بر ادبیات نظری مطرح در حوزه موضوعی تحقیق، رابطه احتمالی بین سه متغیر معرفی شده در

قالب یک مدل نظری مورد بررسی قرار گرفت. در این زمینه سه فرضیه اصلی شکل گرفت. فرضیه اول شامل اثر گذاری مستقیم و قوی متغیر اجتماع‌پذیری بر متغیر سرمایه اجتماعی بود. فرضیه دوم شامل اثر گذاری مستقیم و قوی متغیر اجتماع‌پذیری بر متغیر دلبستگی به مکان بود و فرضیه سوم در رابطه با اثر گذاری مستقیم و قوی متغیر دلبستگی به مکان بر متغیر سرمایه اجتماعی بود. پس از معرفی روش تحقیق و در قسمت تحلیل داده‌های گردآوری شده آمار توصیفی مربوط به شرکت‌کنندگان در تحقیق آورده و مشخص شد از بین تمام پرسشنامه‌های توزیع شده 86 درصد از تمام کسانی که برای شرکت در این مطالعه میدانی انتخاب شده بودند به طور صحیح و کامل به سوالات پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند که با نرخ پاسخ‌گویی 86 درصدی نتایج توصیفی آن ارائه گردید. برای بررسی فرضیات مطرح شده بعد از تشکیل مدل نظری در قالب یک مدل مفهومی از طریق معادلات ساختاری روابط مفروض بررسی شد در نهایت نتایج به دست آمده نشان داد که اجتماع‌پذیری به طور مستقیم و قوی بر دلبستگی به مکان در بین دانشجویان دانشگاه بوعلی سینا همدان اثر گذار است. همچنین وجود اثرگذاری اجتماع‌پذیری بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی در بین این دانشجویان نیز اثبات شد که این رابطه نیز دارای شدت قوی و جهت مستقیم ارزیابی شد. در نهایت اثرگذاری دلبستگی به مکان بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی اثبات شد و از این طریق هر سه فرضیه این تحقیق اثبات شدند. بنابراین در پاسخ به سؤال اصلی این تحقیق مبنی بر چگونگی اثر گذاری اجتماع‌پذیری بر سرمایه اجتماعی باید این‌گونه بیان کرد که اجتماع-پذیری هم به صورت مستقیم و هم به صورت غیر مستقیم و از طریق دلبستگی به مکان بر شکل‌گیری سرمایه اجتماعی اثر گذار است. لذا در طراحی محوطه باز دانشگاهی با فراهم آوردن موجبات برقراری روابط سازنده اجتماعی از طریق مؤلفه‌های کالبدی به تسهیل روند اجتماع‌پذیری فضاهای مربوطه کمک خواهد شد. بدین ترتیب پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آتی شناسایی شاخص‌های کالبدی مؤثر بر ارتقا سرمایه اجتماعی و اولویت بندی و تبیین سازوکار اثر گذاری هر

Level of University Campuses on Increasing Social Interactions and Makin. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 170, 225-233.

Jacobs, Jane (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York.

Kline, R. B. (2005). Principles and practice of structural equation modeling: Methodology in the social sciences.

Lang, J. T. (1987). *Creating architectural theory: The role of the behavioral sciences in environmental design*. New York: Van Nostrand Reinhold Co.

Li, H. and Zhang, J. (2015). A Study on the Interaction of Street Life Space in Lanzhou City. *Journal of Human Settlements in West China*, 3, 020.

Lin, N. (2017). Building a network theory of social capital. In *Social capital* (pp. 3-28). Routledge.

Low, S. M., and Altman, I. (1992). Place attachment. In *Place attachment* (pp. 1-12). Springer, Boston, MA.

MadaniPour, Ali. (2003). *Public and Private Space of the City*. Routledge.

Moradian, S.M. Eftekhari Ardebily, H. Nejat S. SaeiPour, N. (2014), Social Capital of Tehran University of Medical Sciences in 2011, *Health System Research*, Summer 2014, Volume 10, Number 2. [in Persian]

Pakzad, Jahanshah (2014), *Design Guide for Urban Spaces in Iran*, Tehran, Shahidi Publishing House. [in Persian]

Park, J. J. and Bowman, N. A. (2015). Religion as bridging or bonding social capital: Race, religion, and cross-racial interaction for college students. *Sociology of Education*, 88(1), 20-37.

Rahnama, Mohammad Rahim and MohammadZadeh Neda (2014), Analysis of the Impact of Environmental Quality on Social Capital, Case Study: Garak Khan Walkway, Mashhad Town, *Geography and Regional Development*, Spring and Summer 2014, Volume 12, Number 22. [in Persian]

Tonge, J., Ryan, M. M., Moore, S. A., and Beckley, L. E. (2015). The effect of place attachment on pro-environment behavioral

کدام مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد. همچنین تعیین چگونگی اجتماع پذیر کردن فضاهای عمومی و در نتیجه ارتقا سرمایه اجتماعی از طریق ابعاد روان شناسی محیط و ادراکات محیطی در قالب رابطه انسان و مکان می تواند زمینه های تحقیقاتی دیگری باشد.

پی نوشت

- ¹ Socialization
- ² Social capital
- ³ Place attachment
- ⁴ Environmental Design Research Association
- ⁵ World Bank
- ⁶ Place attachment
- ⁷ Scannell and Gifford
- ⁸ Low and Altman 1992
- ⁹ Stedman 2003
- ¹⁰ Kyle et al. 2004
- ¹¹ Shumaker and Taylor 1983
- ¹² Bonaiuto et al. 1999
- ¹³ Jacobs 1995
- ¹⁴ Place dependence

منابع

Abarashi, Ahmad and Hasani, Seyyed Yaghoub (2012), *Modeling of Structural Equations*, Sociology Publishers, Tehran. [in Persian]

Bose, P (2008). *Environmental and Psychological Influences of Residential Commons Spaces on University Students*. Humboldt State University.

Bu-Ali Sina University Construction Management Engineering Office, 2018.

Carmona, M. Heath, T. Oc, T. Tiesdell, S. (2003). *Public Places, Urban Spaces: the dimensions of urban design*. Architectural Press, Oxford.

Doxtater, D. (2017). Meaning of the workplace: Using ideas of ritual space in design. In *Symbols and artifacts* (pp. 107-127). Routledge.

Edwards, Brian(2001). *University Architecture*. Taylor and Francis.

Efroymson, Debra and Ha, Tran and Ha, Pham. (2009). *Public Spaces: How they humanize cities*.

Faghihii, Abolhassan and Faizi Tahereh (2005), *Social Capital in Organization*, Peyk-Noor-Human Sciences, Autumn 2005, Volume 3, Number 3 (Special Management). [in Persian]

Hossini, S. B. Azemati, S. Elyasi, N. and Mozaffar, F. (2015). *The Effect of the Vitality*

Wells, N. M., Evans, G. W., and Cheek, K. A. (2016). Environmental psychology. Environmental health: From global to local, 203.

Williams, D. R., and Roggenbuck, J. W. (1989, October). Measuring place attachment: Some preliminary results. In Abstracts: 1989 Leisure Research Symposium (Vol. 32). Arlington, VA: National Recreation and Park Association.

Zaidin, N. Hussain, M. R. M. Tukiman, I. and Shahli, F. M. (2015). Place Attachment in Relation to Urban Street Vitality. International Transaction Journal of Engineering Management and Applied Sciences and Technologies, 7(1), 9-20.

intentions of visitors to coastal natural area tourist destinations. Journal of Travel Research, 54(6), 730-743.

Ujang, N. (2012). Place attachment and continuity of urban place identity. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 49, 156-167.

Vilar, K. and Cartes, I. (2016). Urban Design and Social Capital in Slums. Case Study: Moravia's Neighborhood, Medellin, 2004-2014. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 216, 56-67.

